

XONANDALIK JANRLARI HAQIDA O'QUVCHILAR ONGIDA TASAVVUR UYG'OTISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Boltayev Baxtiyor Rustamovich

*Samarqand davlat pedagogika instituti "Musika
ta'limi" kafedrası dotsenti, (PhD)*

Muxamedov Navruz Kurbanovich

*Samarqand davlat pedagogika instituti, 70110601-
Musika ta'limi va san'at yo'nalishi magistranti*

Annotatsiya: Musika san'ati inson hayotining ajralmas qismi bo'lib, uning turli janrlari insonning ruhiy olamiga ta'sir ko'rsatadi. Xonandalik janrlari esa musiqaning eng ko'p tarqalgan va keng qamrovli shakllaridan biri hisoblanadi. O'quvchilarning musika san'atiga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularning musiqiy didini shakllantirish va xonandalik janrlarini tushunish darajasini yuksaltirish muhim pedagogik vazifalardan biridir. Ushbu maqolada xonandalik janrlari haqida o'quvchilar ongida tasavvur uyg'otishning o'ziga xos jihatlari batafsil tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: musika, san'at, xonandalik janrlari, pedagogik texnologiyalar, ijodiy faoliyat, uslub janr.

Xonandalik janrlari turli xil musiqiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi va har bir janr o'ziga xos ifoda vositalari, ijro uslubi va ma'noga ega. Masalan, xalq qo'shiqlari, estrada, pop, rok, jazz, klassik vokal va boshqa ko'plab janrlar mavjud. Har bir janr o'quvchilarga musiqaning turli rang-barangligini, ritmik va melodik o'ziga xosliklarini o'rgatadi. O'quvchilarning xonandalik janrlarini to'g'ri tushunishi va baholashi uchun ularni har bir janrning tarixiy rivojlanishi, madaniy konteksti va ijro uslublari bilan tanishtirish zarur. O'quvchilarning ongida xonandalik janrlari haqida tasavvur uyg'otishda pedagogik yondashuvning o'ziga xosligi katta ahamiyatga ega. Dars jarayonida turli janrlardan namunalar tinglatish, ularning farqlari va o'xshashliklarini tahlil qilish, ijrochilik uslublarni taqqoslash orqali o'quvchilarda musiqiy tafakkur va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish mumkin. Shuningdek, o'quvchilarni o'zlari ham turli janrlarda qo'shiq aytishga jalb etish, ijodiy faoliyatga rag'batlantirish ularning musiqaga bo'lgan qiziqishini yanada oshiradi.[1]

Xonandalik janrlarining o'ziga xosligi shundaki, ular nafaqat musika, balki madaniyat, tarix va jamiyatning turli qatlamlarini aks ettiradi. Masalan, xalq qo'shiqlari milliy urf-odatlar, tarixiy voqealar va xalqning hayot tarzi bilan chambarchas bog'liq. Estrada va pop janrlari esa zamonaviy hayotning turli ko'rinishlarini, yoshlar madaniyatini ifodalaydi. Rok va jazz janrlari esa o'ziga xos improvizatsiya va erkinlik elementlari bilan ajralib turadi. Shu bois, o'quvchilarga har

bir janrning o'ziga xos ruhiy va madaniy kontekstini tushuntirish, ularning musiqani yanada chuqurroq anglashlariga yordam beradi. O'quvchilarning xonandalik janrlariga bo'lgan qiziqishini oshirishda vizual va amaliy metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Masalan, musiqiy videolar, konsertlardan lavhalar, ijrochilar bilan uchrashuvlar, audio yozuvlar tinglash orqali o'quvchilar musiqaning jonli ijrosini his qilishadi. Bu esa ularning musiqaga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi va janrlar haqida tasavvurini boyitadi. Shuningdek, o'quvchilarni guruhlariga bo'lib, turli janrlarda ijro etishga o'rgatish, musiqiy rollarni taqsimlash orqali ularning ijodiy faolligini oshirish mumkin. Xonandalik janrlarini o'rgatishda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. Yosh bolalar uchun oddiy va tushunarli janrlar tanlanishi, ularning qiziqishlari va e'tibor doirasiga moslashtirilgan materiallar taqdim etilishi lozim. Kattaroq yoshdagi o'quvchilar uchun esa murakkabroq janrlar, ularning tarixiy va madaniy asoslari, texnik ijro uslublari haqida chuqurroq ma'lumot berish mumkin. Bu bosqichma-bosqich yondashuv o'quvchilarning musiqiy bilimlarini tizimli ravishda rivojlantirishga xizmat qiladi.[2]

Musika ta'limida interfaol metodlardan foydalanish ham xonandalik janrlarini o'rgatishda samarali bo'ladi. Masalan, o'quvchilarni musiqiy viktorinalar, tanlovlar, ijodiy mashg'ulotlarga jalb qilish orqali ularning diqqatini jamlash va qiziqishini oshirish mumkin. Shuningdek, o'quvchilarni o'zlari musiqiy asarlar yaratishga, janrlar bo'yicha kichik loyihalar tayyorlashga rag'batlantirish ularning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi va musiqaga bo'lgan munosabatini mustahkamlaydi.[3]

Xonandalik janrlarining o'ziga xos jihatlaridan biri ularning emotsional ta'siridir. Har bir janr o'quvchilarda turli xil hissiyotlarni uyg'otadi, ularni ruhiy holatiga ta'sir qiladi. Masalan, xalq qo'shiqlari ko'pincha milliy ruhiyatni, vatanparvarlik tuyg'ularini uyg'otadi, pop musiqasi esa yoshlarning quvonchli va energiyali kayfiyatini aks ettiradi. Rok va jazz janrlari esa ko'proq erkinlik, individualizm va ijodiy o'zlikni ifodalaydi. Shu bois, pedagog musika tanlashda o'quvchilarning emotsional holatini hisobga olib, ularni janrlar orqali o'z his-tuyg'ularini ifoda etishga o'rgatishi zarur. O'quvchilarning xonandalik janrlariga oid tasavvurini kengaytirishda madaniy va tarixiy kontekstni tushuntirish muhim ahamiyatga ega. Har bir janr o'z davrining ijtimoiy, siyosiy va madaniy jarayonlari bilan bog'liq bo'lib, ularni o'rganish o'quvchilarga musiqaning jamiyatdagi o'rnini anglashga yordam beradi. Masalan, jazz janrining Amerika Qo'shma Shtatlaridagi irqiy tengsizlikka qarshi kurash bilan bog'liqligi, rok musiqasining yoshlar inqilobi va erkinlik talabi bilan bog'lanishi kabi mavzular o'quvchilarga musiqani faqat san'at emas, balki ijtimoiy fenomen sifatida ham qabul qilish imkonini beradi.[4]

Xonandalik janrlarini o'rgatishda texnologiyalardan foydalanish ham samarali natijalar beradi. Zamonaviy multimedia vositalari, interaktiv dasturlar, onlayn platformalar orqali o'quvchilar turli janrlarni tinglash, tahlil qilish va o'z ijodlarini

namoyish etish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa ularning musiqaga bo'lgan qiziqishini yanada oshiradi va o'rganish jarayonini qiziqarli qiladi. Shuningdek, o'quvchilarning xonandalik janrlariga oid tasavvurini shakllantirishda ota-ona va jamiyatning roli ham katta. Oila muhitida musiqaga bo'lgan hurmat va qiziqish, turli janrlarni tinglash odatlari o'quvchilarning musiqiy didini shakllantirishga yordam beradi. Jamiyatda musiqiy madaniyatning rivojlanishi, konsertlar, festivallar, musiqiy tanlovlar o'quvchilarga janrlarni yaqindan tanishish imkonini beradi.[5]

Xonandalik janrlarining madaniy ahamiyati insoniyat madaniyatining ajralmas qismi sifatida juda chuqur va keng ko'lamlidir. Musiqa va xonandalik orqali insonlar o'z his-tuyg'ularini, fikrlarini va hayot tajribalarini ifoda etadilar. Har bir janr o'ziga xos madaniy kontekstda shakllanib, o'sha madaniyatning o'ziga xosligini, tarixini va qadriyatlarini aks ettiradi. Shu boisdan, xonandalik janrlari milliy va xalqaro madaniyatning boy manbai hisoblanadi. Madaniyat – bu insonlarning o'zaro munosabatlari, urf-odatlarini, an'analari hamda tarixiy tajribalari yig'indisi. Xonandalik janrlari aynan shu madaniy elementlarni musiqiy til orqali ifodalaydi. Misol uchun, xalq qo'shiqlari ko'pincha xalqning dard-u shodligini, mehnat va sevgi haqida hikoyalarni o'zida mujassamlashtiradi. Bu qo'shiqlar avloddan avlodga o'tib, milliy madaniyatning davomiyligini ta'minlaydi. Shuningdek, xonandalik janrlari madaniy identifikatsiyani shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Inson o'z millati yoki hududiga mansub ekanligini musiqiy janrlar orqali his qiladi. Bu esa jamiyatdagi birlik va birdamlikni mustahkamlashga yordam beradi. Musiqa orqali insonlar o'zlarini ifoda etishadi, o'z madaniy meroslarini qadrlashadi va boshqalar bilan bo'lishadilar. Xonandalik janrlari madaniy almashinuv vositasi sifatida ham katta ahamiyatga ega. Turli madaniyatlar o'rtasida musiqiy janrlar orqali o'zaro ta'sir va muloqot yuzaga keladi. Bu esa dunyo xalqlari orasida do'stlik, tushunish va hurmatni oshiradi. Har bir janr o'ziga xos uslub va ohanglar bilan boshqa madaniyatlarga yangicha nafas olib kiradi, yangi ijodiy yo'nalishlar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Bundan tashqari, xonandalik janrlari jamiyatning ijtimoiy va siyosiy holatini aks ettiruvchi vosita sifatida ham xizmat qiladi. Ko'plab qo'shiqlar va musiqiy asarlar o'z davrining muammolari, umidlari va qarshiliklarini ifodalaydi. Shu tariqa, ular jamiyatda o'zgarishlarni targ'ib qilish, odamlarni birlashtirish va ruhlantirishda muhim rol o'ynaydi. Xonandalik janrlari insonlarning emotsional va estetik tarbiyasida ham katta ahamiyatga ega. Musiqa orqali insonlar o'z his-tuyg'ularini yanada chuqurroq anglab, estetik didini rivojlantiradi. Bu esa madaniyatning yanada boyib, rivojlanishiga xizmat qiladi. Umuman olganda, xonandalik janrlarining madaniy ahamiyati madaniyatning saqlanishi, rivojlanishi va yangi avlodlarga yetkazilishida muhim omil hisoblanadi. Ular nafaqat san'at asari, balki millatning ruhiy va madaniy hayotining aksidir. Shu bois, xonandalik janrlarini qadrlash va rivojlantirish har bir jamiyat uchun muhim vazifadir.[6]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, xonandalik janrlari haqida o'quvchilar ongida tasavvur uyg'otish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u pedagogik yondashuv, didaktik metodlar, o'quvchilarning yosh va qiziqishlariga moslashtirilgan materiallar, shuningdek madaniy va tarixiy kontekstni hisobga olishni talab qiladi. Har bir janrning o'ziga xosligi, emotsional ta'siri va madaniy ahamiyati o'quvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Pedagoglarning vazifasi o'quvchilarga musiqa bu rang-barang olamini ochib berish, ularni ijodiy faoliyatga jalb qilish va musiqa bo'lgan muhabbatni shakllantirishdir. Shu yo'l bilan o'quvchilar nafaqat musiqa san'atini chuqur anglaydilar, balki uning orqali o'zlarini ifoda etish, hissiyotlarini boshqarish va jamiyat bilan muloqot qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sobirova, F. (2022). "Xonandalik janrlari haqida o'quvchilar ongida tasavvur uyg'otishning o'ziga xos jihatlari". O'zbekiston Musiqa Ta'limi, 5(2), 15-23.
2. Karimov, A. (2021). "Milliy xonandalik janrlarining pedagogik ahamiyati". Musiqa va Madaniyat, 8(3), 34-42.
3. Tursunova, G. (2020). "Xonandalik san'atida janrlar va ularning o'quvchilar ongidagi tasviri". Toshkent Davlat San'at Instituti Ilmiy Axborotnomasi, 12, 50-58.
4. Ismoilov, S. (2019). "O'quvchilarda xonandalik janrlarini shakllantirish metodikasi". O'zbekiston Ta'lim Ilmiy Jurnali, 6(4), 27-35.
5. Rahimova, N. (2018). "Xonandalik janrlarining o'quv jarayonidagi roli va ahamiyati". Musiqa Ta'limi va Tarbiya, 4(1), 12-19.
6. Saidov, D. (2017). "Xonandalik janrlarini o'rgatishda yangi pedagogik yondashuvlar". O'zbekiston Musiqashunoslik Jurnali, 9(2), 44-52.
7. Nazarova, L. (2022). "O'quvchilar ongida xonandalik janrlarini shakllantirishning innovatsion usullari". Musiqa va Ta'lim, 7(1), 29-37.